

Dr hab. **Mieczysław Ciosek**

Prof. Akademii Medycznych i Społecznych

Nauk Stosowanych w Elblągu

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr Magdaleny Wyszomirskiej – Góry

**„Rola metapoznawczego Ja w poszukiwaniu i przetwarzaniu
informacji społecznych**

napisanej pod kierunkiem Prof. dr hab. Hanny Brycz

Od kilku dziesięcioleci bardzo istotnym problemem psychologii jest fenomen metapoznania. Ten bezpośrednio nieobserwowalny konstrukt jest wciąż niewystarczająco dobrze opisany i wyjaśniony i nadal stanowi doniosłe wyzwanie dla psychologów społecznych i kognitywnych. Przedstawiona przez **Mgr Wyszomirską- Górę** rozprawa nawiązuje do oryginalnej koncepcji meta-poznawczego Ja **Profesor Hanny Brycz**. Teoria ta zakłada, że istnieją różnice indywidualne w zakresie monitorowania przebiegu własnych procesów poznawczych, oraz w zakresie trafności spostrzegania tendencyjności we własnym myśleniu i zachowaniu. Do pomiaru indywidualnych różnic w zakresie trafności metapercepcji stworzona została przez **Autorkę** koncepcji Skala Metapoznawczego Ja, którą **Doktorantka** wykorzystała w swoich badaniach empirycznych.

Struktura przedstawionej rozprawy jest bardzo transparentna. Poszczególne rozdziały i podrozdziały zostały uporządkowane w sposób logiczny, a prezentację pięciu przeprowadzonych badań empirycznych cechuje swoista elegancja. Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów / a nie podrozdziałów jak zapowiada **Autorka**/. Trzy pierwsze mają charakter teoretyczno- przeglądowy i stanowią solidną podstawę do sformułowanych przez **Doktorantkę** swoich pytań i hipotez badawczych. Na część empiryczną pracy składają się zaś dwa pozostałe rozdziały, w których zaprezentowane zostały przeprowadzone badania empiryczne. **Moja – może nazbyt obszerna** charakterystyka ich treści – **da jednak, jak sądzę** ,należyte wyobrażenie dokonanego przez **Autorkę** rozmiaru i jakości przeglądu licznych kwestii ściśle związanych z tematem rozprawy. Przegląd ten – dodam od razu – wielowątkowy, wszechstronny i dociekliwy świadczy o nieprzeciętnym odczycaniu i erudycji **Doktorantki**. Przejdę obecnie do opisu zawartości poszczególnych rozdziałów teoretycznych.

Rozdział pierwszy jest przemyślanym, rzeczowym wprowadzeniem do problematyki spostrzegania społecznego. W pierwszym jego podrozdziale **Doktorantka** zwraca uwagę najpierw na ciekawość poznawczą, poszukiwanie informacji o sobie, innych i świecie oraz na korzyści jakie przynosi gromadzenie wiedzy. Przedmiotem **Jej** przekazu są następnie schematy poznawcze jako podstawowy element struktur poznawczych, oraz dualistyczny charakter poznania społecznego odnoszący się zarówno do dwoistości przetwarzania informacji / automatyczne lub heurystyczne i kontrolowane lub systematyczne/ - jak i do dwoistości sposobów interpretacji własnych i cudzych działań; w kategoriach sprawczych oraz wspólnotowych. **Tematem drugiego podrozdziału** jest z kolei zróżnicowanie ludzi w zakresie ciekawości, czyli dążenia do poznawania rzeczywistości. **Autorka** pokazuje, że przyczyn tego dążenia upatrywano w popędach, instynktach czy ogólnie w specyficznej ludzkiej aktywności intelektualnej określanej jako motywacja epistemiczna. Motywacji tej przeciwstawia się tzw. potrzebę domknięcia poznawczego, czyli dążenie do redukcji niepewności poprzez posiadania bogatej wiedzy. **Doktorantka** charakteryzuje tu także Skalę Potrzeby Domknięcia Poznawczego, jej pięć wymiarów oraz przedstawia charakterystykę osób o wysokiej i niskiej potrzebie domknięcia. Skalę tą – NFC Kruglańskiego - wykorzystwała w pierwszym swoim badaniu jako zmienną niezależną. **Trzeci podrozdział** dotyczy błędów poznawczych. Odchylenia od racjonalizacji czyli tendencyjności w myśleniu tzw. „biasy”, przejawiają się w popełnianych przez człowieka błędach poznawczych i są zjawiskiem powszechnym w procesie spostrzegania społecznego. Sądzi się, że odchylenia od racjonalności czyli owe błędy poznawcze mają podłoże motywacyjne lub poznawcze. **Doktorantka** wskazuje, że przykładem typowego błędu poznawczego jest tzw. błąd potwierdzenia polegający na tendencji do preferowania informacji, które potwierdzają wcześniejsze własne hipotezy czy oczekiwania. Inny zwany błędem „ślepej plamki” – to zdolność człowieka do zauważania nieracjonalności u innych, a trudności w ich dostrzeganiu u siebie. **Ostatni, czwarty podrozdział** prezentowanego rozdziału /I-ego/ odnosi się do problemu trafności w spostrzeganiu siebie i innych. **Doktorantka** zauważa, że początkowe badania wskazywały głównie na podobieństwa percepcji siebie i innych. Z czasem jednak ujawnione zostały różnice w spostrzeganiu cudzych i własnych zachowań. Nazwano je **asymetrią atrybucyjną** aktora i obserwatora. Fundamentalny błąd atrybucji zwany jest też błędem korespondencji, uznany – **zdaniem Autorki** – za typowy przejaw tendencyjności. Polega on na poznawczym i motywacyjnym zniekształcaniu atrybucji, poprzez jednoczesne przecenianie wpływu na cudze zachowanie czynnikiem wewnętrznym / dyspozycjom / i niedocenianiem czynników zewnętrznych.

W przypadku zaś tłumaczenia własnego postępowania występuje zdecydowanie częściej uwzględnianie wpływu sytuacji zewnętrznej i czynników zewnętrznych. Umiejętność /czy trafność / spostrzegania przejawów tendencyjności we własnych procesach poznawczych i we własnym postępowaniu nazwana została przez **Profesor Hannę Brycz** Metapoznawczym Ja / MJ/.

Profesjonalny i wnikliwy rozdział drugi rozprawy dotyczy metapoznania czyli „poznawania własnego poznawania” lub wiedzy o własnych procesach poznawczych i własnych strukturach poznawczych. Cztery interesujące części tego rozdziału dotyczą kolejno ; badań nad metapoznaniem /2.1/, badań nad metapamięcią /2.2/, struktury Ja /2.3/ oraz skal

do pomiaru metapoznawczego Ja /2.4/. We wstępie tego rozdziału / nie ma on numeracji/ mamy okazję poznać szereg ujęć pojęcia metapoznanie. Nie ma ono- jak dotąd- definicji powszechnie przyjętej. **W części pierwszej Doktorantka** przedstawia dwie teorie podejmujące próbę wyjaśnienia metapoznania; meta-reprezentacyjną teorię poznania /odwołującą się do automatycznego poziomu funkcjonowania umysłu / oraz teorię matapoznawczej kontroli / odwołującą się do kontrolowanego i świadomego poziomu funkcjonowania umysłu/. W części tej przedmiotem szczegółowej analizy **Autorki** są też trzy modele metapoznawcze, między innymi model Johna Flavella, uważanego za ‘ojca” konstrukt „metapoznanie”. Sporo uwagi poświęciła **Autorka** licznym badaniom nad metapoznaniem jakie przeprowadzono w psychologii rozwojowej, edukacyjnej i kognitywnej. Dość zaskakujące może być doniesienie badaczy o istnieniu przejawów metapoznania w formie monitoringu i regulacji swojego zachowania u zwierząt / np. małp, delfinów czy szczurów/. **Trzeci podrozdział /2.3/** omawianego rozdziału / drugiego/ poświęcony został pojęciu „Ja”, które – jak wiemy - wprowadził do psychologii William James. Od jego czasów poglądy na temat tego konstruktu zmieniały się radykalnie. Proces pojawiania się nowych jego definicji i przypisywania mu funkcji, oraz wyłanianie się z niego metapoznawczego Ja pokazuje nam Doktorantka – jak zwykle – w sposób wnikliwy, uporządkowany i przejrzysty. **W zakończeniu tego rozdziału** zaprezentowane zostały dwie wersje kwestionariusza do pomiaru metapoznawczego Ja. Pierwsza MJ-40 autorstwa **Hanny Brycz i Karola Karasiewicza** z 2011 roku złożona jest z 40 pozycji. Analizy statystyczne wyników badań tą skalą dowiodły trafności konstrukt matapoznawczego Ja oraz rzetelności operacjonalizacji skali. Druga wersja Skali Metapoznawczego Ja – Skala MJ-21, autorstwa **Hanny Brycz i Romana Konarskiego** z roku 2019-ego, stworzona została w celu zmniejszenia liczby pozycji kwestionariusza. Podstawy teoretyczne tej skali były takie same jak w przypadku wcześniejszej wersji a liczba pozycji zmniejszyła się do 21 – po ustanowieniu nowej struktury czynnikowej.

Poszukiwanie wiedzy o sobie jest tematem kolejnego, bardzo interesującego **trzeciego rozdziału rozprawy. Zawiera on cztery podrozdziały. Przedmiotem pierwszego** z nich są motywy, czynniki aktywizujące działanie, ukierunkowujące je i nadające im energię. **Autorka** zwraca baczną uwagę na cykl motywacyjny, oraz na rodzaje motywów społecznych czyli tych, które generują relacje interpersonalne np. motyw przynależności czy sprawczości. Za szczególnie ważny uważa się samoocenę, bezsprzecznie bardzo istotny regulator zachowania, którego przejawem jest dążenie do osiągnięcia i maksymalizowania pozytywnej oceny własnej osoby. Okazuje się na przykład, że ludzie skłonni są przypisywać sukcesy swoim walorom, a porażki sytuacjom. **Doktorantka** dokonuje szczegółowego opisu i mechanizmu działania czterech tak zwanych motywów Ja, które określają zdolność człowieka do trafnego spostrzegania samego siebie. Są nimi; auto-waloryzacja, autoweryfikacja, samo-naprawa oraz samopoznanie. Spór o rolę tych motywów zakończył się – jak zauważa Doktorantka – uznaniem , że każdy z nich na swój sposób jest ważny w procesie poszukiwania i przetwarzania informacji o sobie. Sądzi się też, że motywy te wpływają na poszukiwanie informacji zwrotnych, a więc tych, które napływają z zewnątrz od osób bliskich czy obcych, a które mogą zwiększać szansę osiągnięcia pożądaných celów. Do kwestii informacji zwrotnych wraca **Doktorantka** w trzeciej części tego rozdziału. Stanowią one bowiem bardzo istotne problemy Jej badań empirycznych. **Ostatni podrozdział** części teoretycznej rozprawy poświęciła

Doktorantka prezentacji problemu diagnostyczności i poszukiwania informacji diagnostycznych w procesie spostrzegania innych osób i siebie. Informacje diagnostyczne – zauważa Autorka – mają wprawdzie charakter indykatywny, ale pozwalają na odróżnienie osób o niskim lub wysokim poziomie nasilenia np. cechy osobowości, a także na identyfikację jakiegoś stanu rzeczy. **Autorka suponuje** w zakończeniu tego podrozdziału, że bardziej skłonny do poszukiwania informacji diagnostycznych na swój temat są osoby cechujące się wyższą potrzebą trafnego spostrzegania siebie i własnych odchyłeń od racjonalności. Supozycja ta została pozytywnie zweryfikowana w czwartym własnym badaniu **Doktorantki** / wysoki poziom MJ i większe zainteresowanie diagnostycznymi informacjami na własny temat/.

Lektura rozdziałów teoretyczno-przeglądowych rozprawy **Mgr. Wyszomirskiej- Góry** skłania mnie do następujących konkluzji. Wszystkie rozdziały są bardzo ściśle powiązane z problematyką badań empirycznych Doktorantki. Rozdziały te cechuje różnorodność odpowiednio dobranych treści, logika wyводу, przejrzystość i uporządkowanie. Bez zarzutu jest też styl wypowiedzi Autorki, oraz jej sposób formułowania ocen i sądów. Rozprawę czyta się z przyjemnością i żywym zainteresowaniem. Wysokie uznanie budzi **imponująca liczba** przywołanych i trafnie dobranych źródeł bibliograficznych, **prawie wyłącznie anglojęzycznych**.

Przejdę teraz do zwięzłego omówienia przedstawionych przez **Doktorantkę pięciu badań empirycznych**. Dwa pierwsze z nich dotyczą związku pomiędzy metapoznawczym Ja / MJ/, a częstotliwością posługiwania się biasami czyli – przypomnę – tendencyjnościami w myśleniu lub odchyleniami od racjonalizacji w procesie spostrzegania społecznego. Trzy pozostałe badania dotyczą związków pomiędzy metapoznawczym Ja, a motywacją do poszukiwania informacji zwrotnych na swój temat. Badanie pierwsze przeprowadzone zostało z udziałem **Profesora Yorama Bar-Tala**, a badanie piąte z udziałem **Profesor Hanny Brycz**.

W obydwu jednak wkład Autorki był najbardziej znaczący i polegał na częściowym zbieraniu i obróbce danych, ich analizie, opisie i wnioskowaniu / 1-wsze/ , oraz na częściowym projektowaniu, przygotowaniu narzędzi badawczych, analizie wyników i wyciąganiu wniosków / badanie piąte/. **Badania 2,3 i 4-e zostały zrealizowane w całości przez Autorkę** rozprawy. Wszystkie zostały przedstawione przez Doktorantkę w sposób wyjątkowo klarowny, wedle następującego porządku; procedura badań, hipotezy, analiza danych, wyniki oraz dyskusja. **Mnogość** sformułowanych przez **Doktorantkę** hipotez, oraz bogactwo zebranych wyników badań, zachęciło mnie niejako, do ograniczenia mojej prezentacji rozdziałów empirycznych jedynie do wskazania charakteru poszczególnych badan, przykładowych hipotez, oraz rezultatu ich weryfikacji. **Zatem uprzejmie proszę Członków Wysokiej Rady oraz Osoby zainteresowane** o osobisty wgląd do rozprawy i zapoznanie się ze szczegółami tych oryginalnych i zasobnych w fakty eksperymentów.

Badanie pierwsze miało charakter eksperymentalny „z losowym przydziałem do manipulacji przetwarzania określonej cechy osobowości – sprawczej lub wspólnotowej - hipotetycznej osoby”. Badaniami tymi objęto aż 593 studentów UG i SWPS-u / w tym 311 kobiet/. **Doktorantka** określiła 7 zmiennych zależnych np. błąd confirmacji, oraz wskazała na

2 zmienne niezależne to jest; skalę metapoznawczego Ja /MJ-40/ oraz skalę domknięcia poznawczego /NFC/. Weryfikacji poddano 5 hipotez np. Metapoznawcze Ja będzie korelowało dodatnio z potrzebą domknięcia poznawczego /1/, Osoby o wysokim metapoznawczym Ja będą popełniały błąd konfirmacji istotnie częściej niż osoby o niskim metapoznawczym Ja/ 3/. Wszystkie – precyzyjnie sformułowane przez **Doktorantkę** przewidywania zostały potwierdzone. W analizie statystycznej zastosowano korelację r Pearsona i analizę wielokrotnej regresji liniowej oraz określono składniki interakcyjne. Opis badania pierwszego kończy się wnikliwą dyskusją uzyskanych rezultatów. **Celem badania drugiego** była replikacja wyniku uzyskanego w badaniu pierwszym, który wskazywał na to, że osoby z wysokim metapoznawczym Ja częściej posługują się tendencyjnościami i automatyzmami w procesie spostrzegania społecznego. W badaniu tym uwzględniono 7 różnych typowych odchyień od racjonalności obecnych w sposobie myślenia ludzi. Zmienną zależną była liczba błędów poznawczych, a zmiennymi niezależnymi były ; presja czasu /nasilająca potrzebę domknięcia, oraz metapoznawcze Ja / Skala MJ-40/. Badaniami tymi objęto 100 osób / w tym 70 kobiet/ studentów Wydziału Ekonomicznego UG. Połowę z nich przydzielono do grupy z manipulacją , a drugą do grupy kontrolnej. Weryfikacji poddano dwie hipotezy. Pierwsza przewidywała dodatnią korelację między metapoznawczym Ja a częstotliwością posługiwania się błędami poznawczymi w grupie z presją czasu. Druga hipoteza przewidywała zaś, że osoby o wysokim metapoznawczym Ja, będą się posługiwały błędami poznawczymi częściej niż osoby z niskim poziomem metapoznawczego Ja w sytuacji presji czasu. Oczekiwano też, że efekt ten nie wystąpi w grupie kontrolnej. **Badania drugie** potwierdziły wpływ metapoznawczego Ja na posługiwanie się większą gamą błędów poznawczych – nie tylko błędem konfirmacji. Potwierdzone zostało także drugie przewidywanie. W analizie statystycznej danych wykorzystano statystyki opisowe, korelacje oraz analizę regresji liniowej oddzielnie dla obu grup.

Przedstawione dotąd badania 1 i 2 - jak już wcześniej zauważyłem dotyczyły relacji – metapoznawcze Ja a częstotliwość posługiwania się biasami /tendencyjnościami/ w procesie spostrzegania społecznego. Kolejne badania -**3,4 oraz 5-te** /wszystkie w formie eksperymentalnej / **odnoszą się do problemu poszukiwania informacji zwrotnych na swój temat**. Chodzi tu zasadniczo o pytanie czy osoby z wysokim metapoznawczym Ja /MJ/ - a więc świadome błędów poznawczych, którymi się posługują – kierują się tymi samymi motywami poszukiwania informacji zwrotnych na swój temat / zwłaszcza informacji diagnostycznych/ jak osoby z niskim MJ – które cechują się niską świadomością własnych tendencyjności. Procedury tych badań, liczebności uczestniczących w nich osób / zawsze studentki i studenci /,wyniki badań, analizy i dyskusje przedstawione zostały przez Doktorantkę z właściwą Jej dokładnością, jasnością i starannością. Jak już zapowiedziałem – pominię tu szczegółowe ich opisy, a ograniczę się do przedstawienie wybranych hipotez i efektów ich weryfikacji. **W badaniu trzecim postawiono** 5 hipotez np. Osoby z wysokim MJ /metapoznawczym Ja/ w porównaniu z osobami o niskim MJ będą bardziej zainteresowane komentarzami na swój temat /hipotez 3/ i częściej będą poszukiwać informacji zwrotnych na swój temat /hipoteza 4/. Z powodu braku odpowiedzi części osób badanych nie można było weryfikować hipotezy piątej. Pozostałe przewidywania zostały potwierdzone. W analizie statystycznej wykorzystano ; r Pearsona dla zmiennych ilościowych i korelację Eta dla zmiennych nominalnych, oraz

analizę regresji logistycznej metodą wprowadzania. **Sześciu hipotez badawczych dotyczyły badania czwarte. Autorka** losowo utworzyła 2 grupy /spośród 148 osób; w tym 91 kobiet;/ eksperymentalną / z informacją, że badania służą ocenie poziomu logicznego myślenia/, oraz grupę kontrolną / z informacją, że badania służą ocenie przydatności narzędzia badawczego/. Oto dwie wybrane hipotezy; W grupie eksperymentalnej osoby badane będą częściej chciały otrzymać informację zwrotną z badania niż osoby z grupy kontrolnej /ho.1/. W grupie kontrolnej samoocena własnego wykonania testu (12 tablic D z testu Ravena) nie będzie wpływała na chęć otrzymania informacji zwrotnej /ho.5/. Badania te dowiodły, że osoby z wysokim MJ częściej niż osoby z niskim MJ, poszukują informacji zwrotnych na swój temat i są bardziej zainteresowani diagnostycznymi informacjami na swój temat. W analizie statystycznej wykorzystano; korelację rho Spearmana, test chi kwadrat oraz regresję logistyczną oddzielenie w grupie eksperymentalnej i kontrolnej.

Z zaprezentowanych dotąd badań, **najbardziej złożonym**, obszernym i wielowątkowym jest **badanie 5-te**. Zostało ono zrealizowane przez 5-osobowy zespół kierowany przez **Profesor Hannę Brycz** w ramach grantu NCN / Narodowego Centrum Nauki/. **Członkiem tego zespołu była Mgr Magdalena Wyszomirska -Góra**, której udział polegał na opracowaniu bodźców do badania – zadania społeczne versus zadania przestrzenne – oraz na znaczącym współudziale w opracowaniu i interpretacji wyników badań oraz na wnioskowaniu i dyskusji. W swojej rozprawie **Doktorantka przedstawiła, cytując - „jedynie analizy i wyniki odnoszące się do hipotez założonych na potrzeby niniejszej pracy doktorskiej”**. Analizy te – dodam – dotyczyły 5-u postawionych hipotez. Zasadniczym celem było zweryfikowanie motywacyjnej roli metapoznawczego Ja oraz rodzaju informacji zwrotnej na chęć dalszego uczenia się. W badaniu piątym wzięło udział 398 studentów WNS-u – w tym 223 kobiety i 175 mężczyzn, którzy zostali losowo przydzieleni do 2 grup eksperymentalnych i grupy kontrolnej. Wszystkie badania uczestników przeprowadzono indywidualnie z wykorzystaniem ekranu komputera, na którym prezentowano w eksperymencie I-ym /wymiar lub warunek społeczny/zdjęcia osób z różnymi wyrazami twarzy, a w eksperymencie II-gim / wymiar przestrzenny / figury geometryczne. Doktorantka dokładnie określiła zadania osób w tych grupach. **Przeprowadzone badania** potwierdziły najważniejsze **oczekiwanie Autorki**, że wgląd we własne tendencyjności motywuje do samodoskonalenia się i poszukiwania informacji diagnostycznych na swój temat nawet wtedy gdy są one negatywne. Mówiąc inaczej, silne metapoznawcze Ja umożliwia poszerzanie trafnej wiedzy o sobie samym i sprzyja procesowi samorozwoju. **Empiryczne rozdziały** solidnej rozprawy **Mgr Magdaleny Wyszomirskiej – Góry** kończy wnikliwe podsumowanie rezultatów profesjonalnie zaplanowanych badań eksperymentalnych.

Wskażę teraz na najważniejsze walory obydwu części rozprawy. Powiem najpierw, że trudno byłoby mi znaleźć w niej jakieś istotne uchybienia czy nieprawidłowości.

1.Rozprawa ma transparentny tytuł oraz ściśle dopasowaną do niego przejrzystą strukturę. Rozdziały i podrozdziały stanowią logicznie uporządkowaną całość.

2.**Doktorantka** w sposób wzorowy sformułowała swoje liczne problemy i hipotezy oraz stworzyła odpowiednie metody ich eksperymentalnej weryfikacji. Bardzo liczne wnioski postawione zostały w sposób rzeczowy i komunikatywny.

3. Uznanie budzi nie tylko wysoka jakość przeprowadzonych eksperymentów i liczba badanych osób, ale również wnikliwe analizy wyników badań i obszerne ich dyskusje.+

4. Należy dodać, że **Doktorantka** wykazała się też bardzo dobrą znajomością i umiejętnością wykorzystania zaawansowanych metod analizy statystycznej.

5. Obydwie części rozprawy świadczą jednoznacznie o nieprzeciętnej orientacji **Autorki** w rozległej literaturze przedmiotu oraz o **Jej** wysokiej erudycji. Oceniana rozprawa **świadczy zatem – expressis verbis –** o bardzo wysokich kompetencjach poznawczych i badawczych **Doktorantki**.

Konkludując ; stwierdzam z przekonaniem, że rozprawa doktorska **Mgr Magdaleny Wyszomirskiej – Góry** spełnia wymagania określone przepisami art.113-ego Ustawy z dnia 14.III.2003 roku wraz z późniejszymi zmianami / Ustawa z 03.VII.2018/ o stopniach naukowych i tytule naukowym. W związku z tym zwracam się do **Wysokiej Rady Dyscypliny Psychologii UG** o dopuszczenie **Mgr Magdaleny Wyszomirskiej- Góry** do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Jednocześnie składam **wniosek o wyróżnienie** tej rozprawy.

Mieczysław Ciosek

Gdynia, 25.05.2022.